

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Громовчук Мирослава Володимирівна

УДК 342.7: 241

**РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОЦЕСІ
БІОМЕДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
РЕЛІГІЙНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Ужгород – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант –

доктор юридичних наук, професор,

Бисага Юрій Михайлович,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

завідувач кафедри конституційного

права та порівняльного правознавства,

заслужений юрист України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Скрипнюк Олександр Васильович,

академік Академії правових наук України,

заступник директора з наукової роботи

Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України,

заслужений юрист України;

доктор юридичних наук, доцент,

Щербанюк Оксана Володимирівна,

завідувач кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

доктор юридичних наук, професор,

Жаровська Ірина Мирославівна,

професор кафедри теорії, історії та філософії права

Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка».

Захист відбудеться 14 травня 2021 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий 12 квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.М. Фрідманський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процеси антропологізації права, які відбуваються в світі в останні десятиліття, призводять до розширення сприйняття свободи особистості, обсягу її прав та свобод. При цьому, завдяки досягненням біомедицини це дає можливість маніпуляцій з тілесною субстанцією людини. Сучасні науковці демонструють можливості генної інженерії, трансплантології, репродуктивних технологій, по-новому виражають ставлення до сексуальних прав і т. д. З одного боку, все це сприяє поліпшенню якості та тривалості життя, а з іншого – ставить на порядок денний ряд не тільки суто медичних, а й правових проблем, які вимагають свого вирішення. Таким чином, нові технології в досліджуваній галузі повинні отримати відповідний юридичний «супровід».

У зв'язку з цим, якісно новим напрямком в юридичній науці стає вчення про соматичні права людини. У даній сфері переплелися воедино проблеми нових можливостей науки та розвитку права. Хоча проблематика соматичних прав, їх юридичний аналіз лише в останні роки стали привертати увагу вчених, їх розробленість істотно відстає від загального рівня юридичних досліджень в цілому прав і свобод людини і громадянина. Адже вони, базуючись на дослідженнях правового статусу людини і громадянина, мають свою специфіку.

Четверте покоління людських прав – це, в першу чергу незалежність і альтернативність особи у виборі власної правомірної поведінки, яка засноана на автономії людини, у межах єдиного правового поля, релігійних норм та норм моралі. Тобто, права і свободи людини нового покоління ґрунтуються на моральних цінностях, базисом яких є саме релігійні догми, що, як і все в цьому світі, схильні до змін, знаходяться в динаміці.

Проблема правового закріплення означених можливостей особи ускладнюється й тим, що вперше за період існування людства спостерігається фактичне заперечення ними норм релігії і моралі. Як юристи, так і філософи, медики й богослови ведуть постійні дискусії щодо четвертого покоління людських прав, оскільки наука поки що не здатна передбачити, як реалізація цих можливостей особи вплине на майбутнє покоління людей. Все частіше виникає запитання: чи не є все це прихованим медичним експериментом над людиною в рамках світового глобалізаційного процесу?

На зародження соматичних прав звертає увагу і церква. Представники духовенства відзначають, що за останні роки виникли такі тенденції у галузі прав та свобод людини, які віруючі оцінюють, щонайменше, як подвійні. З одного боку, людські права служать благу і сприяють боротьбі зі зловживаннями, приниженнями особи. З іншого, концепцією людських прав

прикривають нехтування релігійних, моральних та духовних цінностей. До існуючого обсягу прав людини все більше інтегруються ідеї, що ідуть всупереч не лише з християнськими, а й традиційними моральними уявленнями про людську істоту.

Таким чином, можна, можливо відзначити певну нерозробленість правової регламентації в даній сфері відносин. Порушена автором проблема ще не була предметом окремого дослідження як у вітчизняній так і зарубіжній правовій науці. Теоретичним базисом дослідження стали роботи класиків світової філософської та правової думки, серед яких: Арістотель, М. Вебер, Г. Гегель, Г. Еллінек, Р. Ієрінг, Г. Кельзен, Ш-Л. Монтеск'є, А. Токвіль, Г. Шершеневич та ін. Значний внесок в осмислення парадигмального феномена соматичних прав людини внесли фахівці в галузі філософії науки, якими було проаналізовано дане явище з різних точок зору, при різному рівні абстрагування, в різному взаємозв'язку з іншими явищами правової дійсності, серед них: В. Горохов, А. Дугін, Ф. Капра, Т. Кун, І. Лакатос, К. Поппер, М. Розов, В. Стьопін, М. Томпсон, С. Тулмін, А. Хоцей та ін.

Значний вплив на формування методології дисертаційного дослідження зробили праці таких вітчизняних та зарубіжних учених-правників, як: С. Авак'ян, С. Алексеев, М. Баглай, Ю. Барабаш, О. Батанов, М. Баймуратов, Ю. Волошин, Г. Дж. Берман, Л. Бориславський, Ю. Єрьоменко, Р. Калюжний, Д. Керімов, В. Колісник, А. Колодій, Л. Корчевна, Л. Кривенко, В. Лучін, О. Майданник, Ю. Оборотов, В. Опришко, В. Основін, В. Погорілко, П. Рабінович, З. Ромовська, О. Скакун, О. Скрипнюк, Ю. Тодика, В. Чиркін, Л. Юзьков, О. Ярмиш та ін.

Юридична наука не може не реагувати на зміну тенденцій в гуманітарних науках в цілому. Новий етап розвитку України стимулює теоретичні розробки і необхідність вирішення широкого кола питань, пов'язаних з людиною і захистом її прав, у зв'язку з чим були вивчені роботи таких відомих учених, як М. Баймуратов, Ю. Барабаш, Р. Батуренко, Д. Белов, Ю. Бисага, І. Жаровська, А. Колодій, Н. Мяловицька, О. Марцеляк, М. Орзіх, В. Погорілко, М. Савчин, В. Серьогін, О. Скрипнюк, Л. Тацій, Ю. Тодика, В. Федоренко, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, О. Щербанюк та ін.

У міру ускладнення суспільних взаємовідносин, питання біомедичних досліджень нерідко стали розглядатися як складова частина медичного права – нової галузі, що поетапно формується в сучасній Україні. У зв'язку з цим автором були вивчені питання побудови системи права, а також проблеми комплексного правового регулювання проведення біомедичних досліджень, які отримали висвітлення в працях А. Билиці, С. Болдіжар, С. Булеци, П. Вітте, Н. Кашканової, О. Кашинцевої, С. Козодаєва, А. Концовенко, А. Куліша,

Ю. Кундієва, М. Менджул, С. Пустовіт, І. Сенюти, Ю. Турянського, Е. Труханової та ін.

Частково розкривається порушена проблема у працях науковців, які займалися вивченням релігії та права. Зокрема, ці питання розглядали В. Бондаренко, В. Бедь, В. Бурега, А. Волошин, Ю. Гаджега, А. Гайн, В. Гаєва, М. Делеган, О. Дехтерева, В. Єленський, Л. Компанієць, В. Лубський, М. Оніщенко, М. Палінчак, Ю.Пайда, Є. Сабов, Г. Сергієнко, О. Стойка, С. Фенцик, П. Яроцький, Л. Ярмол.

Незважаючи на окремі наукові розробки щодо соматичних прав людини, на сучасному етапі розвитку науки конституційного права відсутня комплексна робота з проблем конституційно-правового закріплення та релігійного впливу на механізм реалізації соматичних прав в процесі біомедичних досліджень. Саме цим і обґрунтовується вибір теми дисертаційного дослідження, її актуальність та значення, мета та завдання роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затвердженим Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р., а також плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2020 рр. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ-ХХІ ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0198U007793).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є вивчення конституційно-правових засад та впливу релігії на механізм реалізації соматичних прав в процесі біомедичних досліджень.

Для досягнення цієї мети були поставлені й вирішені такі основні завдання:

- розглянути методологічні аспекти наукового дослідження;
- проаналізувати розвиток теоретико-правових підходів до розуміння сутності соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень;
- розкрити сутність та зміст конституційних принципів прав людини, як основи правового регулювання реалізації соматичних прав під час проведення біомедичних досліджень;

- дослідити вплив сучасної доктрини конституціоналізму на класифікацію прав і свобод людини і громадянина;

- з'ясувати поняття та особливість правової природи соматичних прав людини;

- навести сучасні доктринальні підходи щодо класифікації соматичних прав людини;

- окреслити механізм закріплення соматичних прав в нормативно-правових актах;

- охарактеризувати біомедичне дослідження за участю людини, як об'єкт конституційно-правового регулювання;

- виявити питання взаємозв'язку реалізації окремих категорій соматичних прав людини та інституту біоетики;

- охарактеризувати взаємозв'язок релігії та формування сучасної концепції прав людини;

- обґрунтувати вплив релігійних норм на реалізацію соматичних прав під час проведення біомедичних досліджень.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються в процесі конституційно-правового регулювання механізму реалізації соматичних прав людини.

Предметом дослідження є релігійний та правовий аспект реалізації та захисту соматичних права людини у процесі біомедичних досліджень.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали світоглядний діалектичний, загальнонаукові та конкретно-наукові методи пізнання явищ державно-правової дійсності.

Так, зокрема *діалектичний метод пізнання*, що ґрунтується на гносеологічних можливостях законів і категорій діалектики, забезпечив дослідження: а) формування та діяльності органів та установ, що відповідають за етичну експертизу біомедичних досліджень (підрозділи 3.1 та 3.2); б) конституційно-правових засад організації та діяльності органів держави у розвитку та взаємозв'язку з іншими елементами механізму конституційно-правового забезпечення соматичних прав і свобод людини і громадянина в процесі проведення біомедичних досліджень (підрозділи 2.1, 2.2). *Формально-логічні методи аналізу та синтезу* дозволили розкрити зміст понять, які складають предмет дослідження, провести їх класифікацію, а також сформулювати проміжні та загальні висновки (підрозділи 1.1, 2.1, 3.2 та 5.2). *Системний метод* дозволив дослідити роль та значення соматичних прав людини серед інших прав і свобод людини і громадянина (підрозділ 3.1). За допомогою *історичного методу* було проаналізовано доктринальну базу дослідження, а також визначено основні етапи формування біомедичних

досліджень за участю людини (підрозділ 1.2 та 3.2). *Структурно-функціональний метод* дозволив з'ясувати внутрішню будову механізму конституційно-правового забезпечення соматичних прав і свобод людини і громадянина в процесі проведення біомедичних досліджень, а також визначити функціональне призначення кожного з елементів цього механізму (підрозділи 3.1, 3.2). Зміст нормативно-правових приписів, що регулюють суспільні відносини, в межах яких здійснюється організація та функціонування механізму захисту соматичних прав людини в процесі проведення біомедичних досліджень, був розкритий за допомогою *спеціально-юридичного методу пізнання* (підрозділи 2.1, 3.2). *Компаративістський метод* дозволив визначити схожі риси та відмінності у конституційно-правовому регулюванні механізму захисту соматичних прав людини в процесі проведення біомедичних досліджень (підрозділи 2.1, 3.2, 4.1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є комплексним дослідженням як теоретичних, так і практичних проблем конституційно-правового регулювання та релігійного впливу на механізм реалізації та захисту соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень. На основі проведеного дослідження сформульовано низку положень, узагальнень, висновків, які виносяться на захист:

уперше:

- встановлено, не всі права, названі в конституціях, які можна віднести до категорії «соматичні» дійсно, потребують безпосереднього закріплення на конституційному рівні. Разом з тим, для можливості унормування вже існуючих соматичних прав або тих, що можуть виникнути в майбутньому, викликані швидким розвитком науки і техніки, варто застосовувати інститут «перетворення» конституції, що міг би бути реалізований через: 1) офіційне тлумачення норм конституцій спеціально уповноваженими органами державної влади (в першу чергу орган конституційної юрисдикції) та 2) прийняття законів та інших нормативно-правових актів з питань, що знаходяться в сфері реалізації та захисту соматичних прав людини;

- доведено, соматичні права людини слід вважати особистісними (суб'єктивними) правами людини (не держави, не суспільства, не релігії), оскільки вони пов'язані з приватним, інтимним життям людини, мають природне походження, виникають у людини з народження і є невідчужуваними (з позиції концепції сучасної правової держави). В той же час, варто застосовувати саме термін «соматичні права», а не «особистісні», по-перше, через пояснення небезпеки можливого плюралізму в соціально-гуманітарному знанні й термінологічною схожістю визначення «особистісні» права з «особистими» правами людини та, по-друге, через те, що обґрунтовуючи

правову науковість терміну «особистісні» права, основне смислове навантаження полягає саме в слові «особистість»; це права, які мають індивідуальний, «суто особистісний характер»;

- визначено, в даний час відсутня єдина точка зору на алгоритм взаємовідносин між біомедициною та релігією, більшість вчених і представників духовенства схиляються до синтезу цих сфер, так як релігія і біомедицина не виключають один одного. Саме тому, слід знаходити консенсус, де б біомедицина та релігія не взаємовиключали, а доповнювали одна одну, уточнюючи свої позиції і прерогативи для досягнення спільної мети – комфортного існування людини в загальнолюдському соціумі;

- запропоновано категорію «християнська (релігійна) біоетика» – це галузь міждисциплінарних досліджень, спрямована на осмислення, обговорення і вирішення морально-етичних проблем, породжених новітніми досягненнями біомедичної науки і практики охорони здоров'я з точки зору системи поглядів, зумовлених вірою в Бога, що включає в себе звід моральних норм і типів поведінки суб'єктів біомедичних досліджень;

удосконалено:

- визначення принципу гуманізму в процесі розвитку суспільних відносин, в цілому та в процесі проведення біомедичних досліджень, зокрема, представляється можливим сформулювати таке його визначення: гуманізм під час реалізації соматичних прав людини при проведенні біомедичних досліджень – це ставлення до людини, її життя та здоров'я як найвищої соціальної, самодостатньої та самоусвідомлюючої цінності під час проведення біомедичних досліджень;

- висновок про те, що питання легалізації евтаназії це, безперечно, питання суспільного характеру, проте воно залишається невирішеним і до сьогодні. Дане право суперечить праву людини на життя, а тому замість просування евтаназії як методу вирішення проблем держава повинна зосередити зусилля фахівців на пошуках шляхів скорочення смертності та забезпечення гідного життя, навіть в умовах невиліковних хвороб (зокрема, якісне надання «паліативної допомоги»);

- науковий підхід про те, що біоюриспруденцію слід розглядати як комплексне, міждисциплінарне науково-правове утворення, що сформувалося на стику біоетики, біоправа та біомедицини. При цьому, розвиток біоюриспруденції як сучасного напрямку правової науки сприятиме підвищенню культури нормотворчої діяльності, розробці та прийняттю нових ефективних нормативно-правових актів що б враховували правові, медичні, етичні та психологічні складові реалізації соматичних прав людини;

- положення про те, що сучасне розуміння місця релігії у процесі правотворчості у галузі біомедицини та вплив, зокрема, християнства на формування медичного права, уособлюється через морально-етичну та ціннісну складові релігійного вчення. Регулятори суспільних відносин, що закладалися в релігійних догмах, були прийнятними для більшості соціуму, відтак потрібна їх уніфікація та перетворення в подальшому на регулятори проведення біомедичних досліджень за участю людини;

набули подальшого розвитку:

- твердження про те, що сучасний розвиток біотехнологій викликав ряд серйозних загроз для можливості реалізації права людини на життя. Сучасне розуміння змісту права на життя стосується цілого ряду біоетичних аспектів, пов'язаних, в першу чергу, з розвитком науково-технічного прогресу як в біології, так і в медицині. Зміст права людини на життя суттєво розширюється, що призводить до нової його концепції, уже не лише як основоположного права людини, а й як комплексу прав, які стосуються життя людини з врахуванням засад біоетики;

- аргументація думки про те, що рівень сучасного розвитку інституту трансплантології залежить в першу чергу від толерантності самого суспільства щодо концепції смерті мозку. Власне унормування концепції смерті в тій чи іншій державі й зумовлює рівень реалізації права людини на трансплантацію органів і тканин;

- розуміння права на стерилізацію, що складається принаймні з 3 основних видів стерилізації: добровільна стерилізація; стерилізації у якості передумови для визнання гендеру; хімічна кастрація як кримінальне покарання. При цьому: 1) питання про проведення хірургічної стерилізації повинно розглядатись не під час переймів, а до чи після пологів, 2) хоча, сьогодні як мінімум 14 держав у Європі вимагають стерилізації у якості передумови для визнання гендеру, подібна процедура є порушенням статті 3 Конвенції з прав людини ООН, яка захищає принципи гідності, особистої автономії та недискримінації, а тому має бути законодавчо заборонена по відношенню до трансгендерних людей; 3) процедура примусової кастрації здорових людей не передбачена законодавством жодної країни світу (за виключенням Польщі та штату Флорида в США), адже в такому випадку хімічна кастрація є покаранням, а не лікуванням, що іде в розріз з міжнародними документами у цій галузі;

- положення про те, що Православна церква прирівнює аборт до вбивства. Аргументами цього є переконаність у тому, що зародження людської істоти є даром Божим, тому з моменту зачаття всяке посягання на життя майбутньої людської особистості є злочином. В той же час, на практиці, окремі

священнослужителі висловлюються, що деякі пом'якшення щодо цього правила можуть бути прийнятними якщо існує загроза життю жінки чи наявна серйозна патологія плоду.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані в процесі подальшого дослідження загальнотеоретичних проблем релігійного та правового аспекту реалізації та захисту соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень.

Сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні висновки та практичні пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – в процесі подальшого комплексного дослідження науково-практичних проблем взаємовідносин держави та церкви у сфері біомедичних досліджень;

– *правотворчій діяльності* – можуть бути враховані як теоретичний матеріал під час розробки та прийняття законодавчих актів, а також внесення змін та доповнень до чинного законодавства, що встановлює та регулює конституційно-правові засади реалізації та захисту соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень;

– *правозастосовчій діяльності* – для оптимізації форм і методів функціонування органів державної влади у процесі здійснення функцій та повноважень щодо регулювання взаємовідносин держави і церкви у сфері біомедичних досліджень;

– *освітньому процесі* – під час підготовки відповідних розділів навчальних посібників, курсів лекцій із конституційного права України та у викладанні курсів «Конституційне право України», «Державне право зарубіжних країн», «Права людини», а також спецкурсу «Права людини четвертого покоління»;

– *практичній діяльності* – результати дослідження можуть становити інтерес для державних службовців у процесі функціонування та реформування системи органів публічної влади.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданні кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ “Ужгородський національний університет”. Окремі її положення та висновки оприлюднювалися у доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей» (м. Ужгород, 22-23 квітня 2016 р.); Medzinarodna vedeckea konferencie «Umenie a pravo» (Bratislava 2 juna 2016); European union experience and its implementation to the training of lawyers (Slovensko, Bratislava 10-13 august 2016); Medzinarodna vedeckea konferencie «Priority a strategie pre

rozvoj právnej vedy vo svete vedy» (Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo, 28 – 29 októbra 2016.); Міжнародноа науково-практична конференція, (м. Ужгород, 17-18 лютого 2017 р.); Legal education in modern university: project-based approach to the work organization according to the guidelines of the European qualification framework (experience of the Paneuropean university) (Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo, 22–24 march 2017); Закарпатські правові читання. ІХ Міжнародна науково-практична конференція (20-22 квітня 2017 року, м. Ужгород); Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин: питання взаємодії. Міжнародна науково-практична конференція (21-22 квітня 2017 року, м. Ужгород); Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. Міжнародна науково-практична конференція (26-27 жовтня 2017 р. м. Чернівці); ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції» (Луцьк-Світязь, 17-19 листопада 2017 року); Закарпатські правові читання. Х Міжнародна науково-практична конференція (19-21 квітня 2018 року, м. Ужгород); Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку. Міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 9 березня 2018 р.); Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 15–16 лютого 2019 р.); Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я. Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 12 квітня 2019 р.); International scientific and practical conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world» : Conference proceedings, (December 27–28, 2019. Arad); Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: Міжнародна науково-практична конференція. (м. Ужгород, 3-4 травня 2019 р.); ІV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні». (м. Чернівці 16 жовтня 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії. (м. Ужгород 8-9 травня 2020 р.); Забезпечення прав людини четвертого покоління в системі охорони здоров'я. ІІ Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 30 квітня 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у в 47 опублікованих працях, зокрема 1 індивідуальній монографії, 4 колективних монографіях, 23 наукових статтях; 19 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг дисертації становить 423 сторінки. Список використаних джерел налічує 522 найменування і займає 56 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, висвітлено ступінь її наукової розробленості та науково-теоретичну основу; окреслено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методологічну основу; розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення; визначено форми та ступінь їх апробації, структуру та обсяг дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Концептуально-правові та теоретико-методологічні засади реалізації соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень» складається з двох підрозділів, у яких викладено методологічні аспекти дослідження та проаналізовано джерельну базу, розглянуто теоретико-правові аспекти соматичних прав людини.

У підрозділі 1.1 *«Методологічні аспекти наукового дослідження»* визначено, що особлива природа методологічної основи вивчення соматичних прав людини в процесі біомедичних досліджень полягає в інтеграції нових наукових положень щодо способів та засобів вивчення та аналізу конституційно-правової дійсності, закономірностей її модифікації та необхідного відображення у становленні понятійно-категоріального апарату конституційно-правової парадигми. Саме тому, власне методологія вивчення соматичних прав людини в процесі біомедичних досліджень можна розуміти як у вузькому (систему певних методів, за допомогою яких здійснюється вивчення виключно соматичних прав людини в процесі біомедичних досліджень) та широкому значенні (впливає з методології конституційного права).

За допомогою методології вивчення соматичних прав людини в процесі біомедичних досліджень можна прослідкувати наступність у правовому регулюванні інституту соматичних прав людини, досліджувати базисні ідеї та концепції суспільного розвитку про відповідність існуючих соматичних прав людини тим соціальним цінностям, які, і політично, і в нормативній формі, визнаються пріоритетними на даному етапі розвитку тієї чи іншої держави.

У підрозділі 1.2 *«Розвиток теоретико-правових підходів до розуміння сутності соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень»* присвячений висвітленню процесу формування науково-практичної парадигми соматичних прав людини в новітній історії, що здійснюється в рамках історичних періодів.

На основі аналізу праць теоретиків держави та права, конституціоналістів, вчених, що безпосередньо займаються вивченням соматичних прав людини, вчених-релігійних діячів зроблено висновок про те, що історіографія соматичних прав людини в процесі біомедичних досліджень в широкому розумінні – це сфера наукових знань, яка вивчає розвиток конституційно-правової науки та її закономірності; у вузькому – це сукупність напрацювань із різних проблем історії сучасного конституціоналізму, прав людини, впливу релігії на права людини та механізм їх реалізації та захисту у певний історичний період.

Разом з тим, за наявності широкої юридичної бази та багатьох ґрунтовних досліджень з цього приводу залишається проблема відсутності більш менш узагальнених поглядів на стратегію розвитку соматичних прав людини в українському конституціоналізмі в цілому. Водночас, стверджується, що на сьогодні є можливість проводити реальну наукову дискусію стосовно проблем конституціоналізму та визначення стратегії розвитку нашої держави, хоча й в багатьох дослідженнях відсутня системна та реальна адаптованість наявної методології для формування сучасних стратегічних засад розвитку України.

Розділ 2 «Теоретико-правові засади розвитку прав людини в умовах нової парадигми конституціоналізму», що складається з двох підрозділів, досліджено поняття, ознаки та особливості конституційних принципів прав людини, як основи правового регулювання реалізації соматичних прав під час проведення біомедичних досліджень. Також розглянуто специфіку класифікації прав та свобод людини і громадянина в умовах швидкого розвитку науки та техніки.

У підрозділі 2.1 «Конституційні принципи прав людини, як основа правового регулювання реалізації соматичних прав під час проведення біомедичних досліджень» вказано на роль та місце конституційних принципів у формуванні сучасної концепції прав людини.

Визначено, гуманізм, як правова категорія, являє собою світогляд, що розглядає людину як вищу, самодостатню і самоусвідомлюючу цінність. Гуманізм виражає ставлення до людини принаймні з двох боків: визнає соціальну цінність людської особистості й відкидає все, що є несумісним з такою її оцінкою. Отже, гуманізм є певною моральною вимогою до поведінки людей, тобто певною категорією морального усвідомлення людини найвищою соціальною цінністю в державі.

Встановлено, беручи до уваги проведеній комплексний аналіз принципу гуманізму в процесі ускладнення та розвитку суспільних відносин, в цілому та в процесі проведення біомедичних досліджень, представляється можливим сформулювати таке його визначення: гуманізм під час реалізації соматичних

прав людини при проведенні біомедичних досліджень – це ставлення до людини, її життя та здоров'я як найвищої соціальної, самодостатньої та самоусвідомлюючої цінності під час проведення біомедичних досліджень. В той же час, сучасний гуманізм, як основоположний принцип права, розглядає еволюцію людини досить однобічно: духовне, моральне, інтимне життя людини покладається в жертву її когнітивному, раціональному, корисному, індивідуальному статусу. При цьому перспектива трансформації та переходу людства в нову якість розглядається як найкращий шлях розвитку більшості населення. Свобода етична перетворюється на свободу юридичну.

Вказується, трансгуманізм по відношенню до соматичних прав людини характеризується, по-перше, переконанням в можливості творчого перетворення людського тіла та природи власними силами самих же людей, по-друге, переконанням в можливості і допустимості застосування новітніх технологій для вдосконалення людського тіла та природи, по-третє, в переконанні щодо необхідності застосування новітніх технологій з метою вирішення цілої низки проблем із здоров'ям людини.

У підрозділі 2.2 «Сучасна доктрина конституціоналізму та класифікація прав і свобод людини і громадянина» досліджено сучасні основи конституційно-правових засад та механізму класифікації прав і свобод людини і громадянина.

Встановлено, четверте покоління прав людини – це незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, яка заснована на автономії в межах єдиного правового поля, норм моралі і релігії. При цьому, четверте покоління прав людини слід ототожнювати з правами індивіда впливати, використовуючи сучасні і майбутні можливості інформаційно-комунікаційних та біотехнологій, на власне тіло та його окремі органи, з урахуванням нормативних та етичних актуальних та потенційних обмежень.

Стверджується, що не всі права, названі в конституціях, які можна віднести до категорії «соматичні» дійсно, потребують безпосереднього закріплення на конституційному рівні. Досить часто конституція просто перевантажена нормами, що за своєю природою не потребують конституційного закріплення і зазвичай знаходять відображення, наприклад, у поточному законодавстві (Кримінальний кодекс, Цивільний кодекс, Сімейний кодекс і т.д.). Разом з тим, для можливості унормування вже існуючих соматичних прав або тих, що можуть виникнути в майбутньому, викликані швидким розвитком науки і техніки, варто застосовувати інститут «перетворення» конституції, що міг би бути реалізований через: 1) процедуру офіційного тлумачення норм конституцій уповноваженими на те органами державної влади (в першу чергу орган конституційної юрисдикції) та 2) шляхом прийняття законів та інших нормативно-правових актів у галузі

реалізації та захисту соматичних прав людини.

Розділ 3 «Соматичні права людини серед інших прав людини» складається з трьох підрозділів та розкриває особливості правової природи соматичних прав людини, автор вивчає специфіку класифікації соматичних прав людини, а також аналізує механізм закріплення соматичних прав в нормативно-правових актах.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та особливість правової природи соматичних прав людини»* в ході дослідження питання правової природи соматичних прав людини встановлено, що ці права людини базуються на цілому ряді положень правового регулювання сучасних суспільних відносин: норми, що закріплюють основи конституційно-правового регулювання прав та свобод людини, а також механізм їх гарантування та захисту; норми галузі кримінального права; цивільно-правові (в т.ч. й сімейно-правові) норми, якими врегульовано особисті немайнові права. В той же час, в рамках новітньої правової парадигми, основа правового закріплення системи соматичних прав здійснюється в рамках медичного права, розвиток та становлення якого є однією із визначальних нових тенденцій формування вітчизняної правової системи (медичне право забезпечує можливість реалізації таких сучасних правових інститутів, пов'язаних із реалізацією системи соматичних прав, як законодавче забезпечення генної інженерії, трансплантації, репродуктивних технологій, та біоетичних засад в цілому).

Встановлено, в юридичній науці на сьогодні виділено ряд основних ознак соматичних прав людини, серед яких на особливу увагу заслуговують наступні: 1) специфічний характер об'єкта цих прав - тіло людини; 2) можливість їх практичного здійснення за допомогою досягнень гуманітарних та природничих наук (біології, генетики, медицини, фізики, техніки та ін.); 3) невизнання цих прав релігією, мораллю, етикою; 4) нерозривний зв'язок з основними, перш за все особистими, правами людини; 5) реалізація таких прав є юридичними фактами для інших правових відносин; 6) ступінь їх визнання і реалізації відображають рівень особистісно-правових цінностей держави і суспільства в цілому. Саме ці ознаки дозволяють говорити про соматичні права як про самостійну правову категорію, що відповідає сучасним інтересам особистості та її потребам.

Доведено, соматичні права людини слід вважати особистісними (суб'єктивними) правами людини (не держави, не суспільства, не релігії), оскільки вони пов'язані з приватним, інтимним життям людини, вони мають природне походження, виникають у людини з народження і є невідчужуваними (з позиції концепції сучасної правової держави). В той же час, вважаємо за доцільне застосовувати саме термін «соматичні права», а не «особистісні», по-

перше, через пояснення небезпеки можливого плюралізму в соціально-гуманітарному знанні й термінологічною схожістю визначення «особистісні» права з «особистими» правами людини та, по-друге, через те, що обґрунтовуючи правову науковість терміну «особистісні» права, основне смислове навантаження полягає саме в слові «особистість»; це права, які мають індивідуальний, «суто особистісний характер». Враховуючи складність однозначного визначення досліджуваної категорії, запропоновано в подальшому її розглядати у вузькоюридичному змісті тобто як визнану суспільством і державою можливість певної поведінки, що виражається у вільному розпорядженні своїм тілом.

У підрозділі 3.2 «Класифікація соматичних прав людини: сучасні доктринальні підходи» встановлено, що при несформованості загальноновизнаних підходів і досить інтенсивній зміні правового регулювання аспектів соціального життя, охоплюваних категорією соматичних прав людини, потенціал даної концепції все ж таки варто використовувати. Можливо, її місце в майбутньому займуть більш адекватні мінливим умовам теорії, однак, на даний момент їх не слід залишати поза увагою. Визначено, що загалом переліки прав, які зараховують до соматичних, у різних учених дуже схожі, однак містять певні відмінності. В той же час, складність приведення до однієї класифікації всього існуючого обсяг соматичних прав людини викликано й тим, що багато їх ще не набули статусу загальноновизнаних, хоча міжнародне співробітництво в цій сфері суспільних відносин з кожним днем розширюється. Так, завдяки успіхам медицини, технологій, генної інженерії, можна відзначити як позитивний чинник зростання операцій, пов'язаних з трансплантацією органів та тканин людини, репродуктивних прав (штучне запліднення, сурогатне материнство і ін.), модифікація зовнішнього вигляду людини, його тіла (пластична хірургія) та ін.

Вказано, аналіз вітчизняної юридичної літератури дає підстави стверджувати про цілковиту обґрунтованість щодо виділенні соматичних (особистісних) прав в окрему групу прав. В той же час, існують й цілком аргументовані підходи про те, що соматичні права: 1) не вписуються в існуючу класифікацію прав і свобод і що в силу специфіки їх не можна поставити в один ряд з позитивними соціальними правами, 2) є різновидом особистих прав, 3) мають подвійну природу: при детальному розгляді явно вимальовується зв'язок соматичних прав з соціально-економічними та культурними правами. Таким чином, чітке віднесення соматичних прав до групи особистих (або до якоїсь іншої групи прав) представляється далеко не безперечним.

У підрозділі 3.3. «Закріплення соматичних прав в нормативно-правових актах» автор підтримує ідею про те, що слід було б прийняти єдиний

законодавчий акт, який би визначав механізм реалізації та захисту репродуктивних прав фізичної особи. Цим законом повинно бути закріплено поняття про репродукцію та регульовано як мінімум наступні моменти: встановлено принципи та права громадян у сфері охорони репродуктивного здоров'я; закріплено умови провадження діяльності фізичних осіб та організацій з надання послуг у галузі охорони репродуктивного здоров'я; встановлено систему заходів з охорони репродуктивного здоров'я фізичних осіб (жінок, чоловіків, неповнолітніх); закріплено джерела фінансування діяльності організацій у сфері охорони репродуктивного здоров'я; встановлено заходи щодо захисту прав фізичних осіб від правопорушень у сфері охорони репродуктивного здоров'я; передбачено підстави та порядок: застосування допоміжних репродуктивних технологій, особливості здійснення окремих правомочностей, порядок розпорядження репродуктивним матеріалом, ембріонами; збереження лікарської таємниці, проведення державної політики у репродуктивній сфері, зокрема здійснення нагляду і контролю за організаціями, які надають послуги допоміжних репродуктивних технологій, тощо.

Встановлено, нормативно-правове регулювання можливості реалізації соматичних прав на міжнародній арені (в першу чергу в рамках Європейського союзу) значно покращилось. В основному, мова іде про наявні основоположні (базисні) нормативно-правові акти у досліджуваній нами галузі. Так, серед найважливіших з них слід, в першу чергу, акцентувати увагу на таких як, Конвенція Ради Європи з прав людини та біомедицини 1997 р., Рекомендація Ради ЄС від 29 червня 1998 р. «Про придатність донорів крові та плазми і просіювання донорської крові в Європейському співтоваристві» (98/463/ЄС), Директива 2004/23/ЄС від 31 березня 2004 р. «Про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, закупівлі, тестування, обробки, збереження, зберігання і розповсюдження людських тканин і клітин». Тобто, вважаємо, Рада Європи та Європейський Союз як регіональні міжнародні організації встановили загальні нормативні критерії щодо можливості реалізації та захисту соматичних прав людини в цілому та у сфері біомедичних досліджень зокрема.

Крім того, аналіз базових рішень Європейського суду з прав людини дав підстави говорити про те, що цей судовий орган на сьогоднішній день у своїй діяльності намагається виважено ставитися до можливості здійснення таких соматичних прав людини, як право на трансплантацію, право на завершення життя людини, права у галузі репродуктивної медицини, право на запліднення *in vitro*, право на стерилізацію, право на одностатеві стосунки, право на аборт.

У розділі 4 «Біомедичне дослідження та реалізація соматичних прав людини», що складається з двох підрозділів, визначаються поняття та особливості біомедичного дослідження за участю людини, як специфічного

об'єкту конституційно-правового регулювання, а також розглянуто механізм реалізація окремих категорій соматичних прав людини в контексті сучасних засад біоетики.

У підрозділі 4.1 «*Біомедичне дослідження за участю людини, як об'єкт конституційно-правового регулювання*» визначено, біомедичне дослідження у сфері соматичних прав людини – чітко закріплений у чинному законодавстві України процес доклінічного або першого клінічного застосування (перевірки) заздалегідь розробленої наукової гіпотези щодо нового методу профілактики, діагностики, лікування, медичної технології або лікарського засобу в результаті якого складається наукове обґрунтування нової пропозиції і збираються відомості для вивчення біологічних процесів в організмі людини.

Вказується, в результаті дослідження основоположних принципи проведення біомедичного дослідження у сфері соматичних прав людини, можна зробити узагальнення, що законодавство України в цій галузі потребує ґрунтовного реформування, метою якого є забезпечення захисту прав та охоронюваних законом інтересів об'єктів дослідження. Отже, реформування законодавства в даній галузі повинно здійснюватися як шляхом внесення змін до «Основ законодавства України про охорону здоров'я», так і шляхом прийняття окремого нормативно-правового акту, який має повною мірою охопити усі аспекти процедури проведення біомедичного дослідження у сфері соматичних прав людини.

Аргументовано, біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. Біоюриспруденція як галузь правової наука повинна вивчати комплекс правових, медичних, етичних та психологічних складових соматичних прав людини, тобто всіх юридичних питань, які виникають у результаті реалізації особою права на розпорядження власним тілом. Саме біоюриспруденція займається теоретичними проблемами у галузі права щодо реалізації соматичних прав людини (життя людини в цілому, в свою чергу є об'єктом багатьох неюридичних наук). Біоюриспруденцію слід розглядати як комплексне, міждисциплінарне науково-правове утворення, що сформувалося на стику біоетики, біоправа та біомедицини. При цьому, вважаємо, розвиток біоюриспруденції як сучасного напрямку правової науки сприятиме підвищенню культури нормотворчої діяльності, розробці та прийняттю нових ефективних нормативно-правових актів що б враховували правові, медичні, етичні та психологічні складові реалізації соматичних прав людини.

У підрозділі 4.2 «*Реалізація окремих категорій соматичних прав людини та біоетика*» обґрунтовано, сучасний розвиток біотехнологій викликав ряд серйозних загроз для можливості реалізації права людини на життя. Сучасне

розуміння змісту права на життя стосується цілого ряду біоетичних аспектів, пов'язаних, в першу чергу, з розвитком науково-технічного прогресу як в біології, так і в медицині. Зміст права людини на життя суттєво розширюється, що призводить до нової його концепції, уже не лише як основоположного права людини, а й як комплексу прав, які стосуються життя людини з врахуванням засад біоетики. Отже необхідність зіставлення мети і засобів у біологічних та медичних маніпуляціях з людським життям, їх врахування етичного та морального аспекту є вкрай важливим для подальшого розвитку всього правового масиву щодо біомедицини.

З огляду положень які містяться в деклараціях, кодексах, заявах та резолюціях, що прямо стосуються та регулюють діяльність медичних працівників при здійсненні ними своїх повноважень (медичної практики), зроблено висновок, що в жодному з цих документів не є наявним положення щодо застосування евтаназії як першочергового обов'язку лікаря. Навпаки, принципи за якими медичні працівники здійснюють свою діяльність це, зокрема «не нашкодити», «зменшити страждання», «допомогти». Проте, з аналізу тієї медичної практики є очевидним, що застосування евтаназії базувалось не на принципах допомоги. Крім того дуже часто не дотримувались всі необхідні процедури для застосування евтаназії, а рішення лікарів були передчасними та необґрунтованими. Саме тому, ця практика призвела до того, що на сьогоднішній день кількість бажаючих на проведення евтаназії збільшується, а медичні показники для її застосування нівелюються. Прохання на проведення евтаназії на разі надходить не тільки від осіб які є невиліковно-хворими та нестерпно страждають, а й від душевнохворих чи осіб, які перебувають в стані депресії. З огляду на це, тим країнам, які бажають впровадити евтаназію на законодавчому рівні, в першу чергу необхідно звернути увагу саме на ті негативні чинники, які виникли при її тривалому застосуванні, зокрема досвід Нідерландів.

Встановлено, рівень сучасного розвитку інституту трансплантології залежить в першу чергу від толерантності самого суспільства щодо концепції смерті мозку. Власне унормування концепції смерті в тій чи іншій державі й зумовлює рівень реалізації права людини на трансплантацію органів і тканин. Щодо реформування чинного законодавства у галузі трансплантології, як одного з ключових проблем біоетики, в першу чергу слід враховувати моральні засади (при цьому, на сьогодні мораль в своєму розвитку навіть трохи випереджає розвиток міжнародного права, на міжнародному рівні й виокремилися прогресивні засади правового регулювання процесів трансплантації). Отже, під час розробки як норм міжнародного так і національного права щодо трансплантології слід брати за основу існуючі

моральні принципи. При цьому, не можна забувати й про те, що необхідним фактором є й винесення ряду питань на громадські обговорення, а також їх обговорення на науково-практичних конференціях не лише медиків та юристів але й богословів та філософів.

Розділ 5 «Вплив релігії на механізм реалізації соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень», що складається з двох підрозділів, присвячений визначенню ступеню впливу релігії на формування сучасної концепції прав людини, а також дослідженню механізму кореляції релігійних норми та реалізації соматичних прав під час проведення біомедичних досліджень.

У підрозділі 5.1 *«Вплив релігії на формування сучасної концепції прав людини»* встановлено, в даний час релігія не дозволяє медицині бути повністю вільною від моральних і релігійних переконань та зобов'язань. Отже сьогодні авторитет Церкви може зіграти позитивну роль у врегулюванні механізму реалізації соматичних прав. Релігія спирається на загальновизнані принципи, вищі цінності людства, обійшовши які, біомедичні дослідження не зможуть бути етичними, моральними та гуманними по відношенню до людини. Вказується, сучасне розуміння місця релігії у процесі правотворчості у галузі біомедицини та вплив, зокрема, християнства на формування медичного права, уособлюється через морально-етичну та ціннісну складові релігійного вчення. Регулятори суспільних відносин, що закладалися в релігійних догмах, були прийнятними для більшості соціуму, відтак потрібна їх уніфікація та перетворення в подальшому на регулятори проведення біомедичних досліджень за участю людини. Увагу на собі акцентує й той факт, що християнство, залишаючись з одного боку консервативним вченням, з іншого, змогло інтерпретувати релігійні догми в такий спосіб, щоб вони відповідали сучасним вимогам механізму реалізації соматичних прав.

Запропоновано під християнською (релігійною) біоетикою розуміти галузь міждисциплінарних досліджень, спрямовану на осмислення, обговорення і вирішення морально-етичних проблем, породжених новітніми досягненнями біомедичної науки і практики охорони здоров'я з точки зору системи поглядів, зумовлених вірою в Бога, що включає в себе звід моральних норм і типів поведінки суб'єктів біомедичних досліджень. Вказано, в сучасному суспільстві християнська (релігійна) біоетика виступає і формується як специфічний соціальний інститут, покликаний регулювати конфлікти і напруження, що виникають у взаємовідносинах між сферою виробництва та застосування нових біомедичних знань і технологій, з одного боку, й індивідом та суспільством – з іншого.

У підрозділі 5.2 «Релігійні норми та реалізація соматичних прав під час проведення біомедичних досліджень», встановлено, визнаючи цінність життя кожної людини, її свободу та гідність як унікальні властивості особистості, створеної за образом і подобою Божою, православні священнослужителі не припускають можливість реалізації будь-яких спроб легалізації евтаназії як дії «щодо навмисного умертвіння безнадійно хворих людей». Вони розглядають евтаназію як «особливу форму вбивства (за рішенням лікарів або згоди родичів), або самогубства (на прохання пацієнта), або поєднання того й іншого». На сьогоднішній день Православна Церква виступає заперечує можливість застосування евтаназії, оскільки це може призвести: 1) до криміналізації в медичній сфері і, відповідно – нівелювання довіри суспільства до охорони здоров'я в цілому; 2) до наруги над даним Богом людським життям; 3) до зменшення довіри до лікаря і до процедури виконання ним своїх професійних обов'язків; 4) до занепаду розвитку медичної науки в контексті розроблення новітніх засобів для лікування невиліковних захворювань, сучасних методів реанімації, дієвих знеболюючих препаратів тощо; 5) до виникнення в суспільній свідомості певного роду моральної деградації цинізму і нігілізму в цілому, що є неминучим у разі відмови від дотримання Божої заповіді «не убий».

Вказується, на сьогодні, загальне бачення православної церкви до проблем трансплантації зводиться до наступного: 1) Церква визнає вилучення органів від живого донора «тільки на добровільній самопожертві заради порятунку життя іншої людини». Інформована згода на експлантацію органів від живого донора і «посмертне донорство» стають проявом любові і співчуття; 2) Церква застерігає від можливих зловживань, помилок при проведенні трансплантації, неприпустимим є: скорочення життя однієї людини з метою продовження життя іншої; експлантація, що прямо загрожує життю донора; розгляд органів людини як об'єкта купівлі-продажу; 3) Церква вважає неприпустимим презумпцію згоди, так як вона «порушує свободи людини»; 4) Церква засуджує методи фетальної терапії та недобросовісну пропаганду донорства.

Стверджується, Православна церква розглядає навмисне переривання вагітності (аборт) як тяжкий гріх, керуючись положенням Євангелія - «Не убий». Канонічні правила прирівнюють аборт до вбивства. Аргументами цього є переконаність у тому, що зародження людської істоти є даром Божим, тому з моменту зачаття всяке посягання на життя майбутньої людської особистості є злочином. В той же час, на практиці, окремі священнослужителі висловлюються, що деякі пом'якшення щодо цього правила можуть бути

прийнятними якщо існує загроза життю жінки чи наявна серйозна патологія плоду.

Аргументовано, релігійні проблеми, що виникають при застосуванні методу ЕКЗ, пов'язані з декількома його складовими: отримання статевих клітин, відсутність зв'язку зачаття з природним уявленням про подружню близькість, отримання надмірної кількості ембріонів і маніпуляції з ними (елімінація, редукція, заморожування ембріонів, преімплантаційна діагностика), використання статевих клітин третіх осіб. При цьому, екстракорпоральне запліднення може бути морально виправданим релігією і припустимим методом терапії безпліддя для православного християнина, якщо при цьому не відбувається вбивство ембріонів і не порушується зв'язок подружжя «в єдиній плоті» навіть на рівні статевих клітин.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявляється у визначенні та вдосконаленні інституту конституційно-правового та релігійного регулювання механізму реалізації та захисту соматичних прав людини в процесі біомедичних досліджень. Здобувачем сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення цього завдання. Основні з них такі:

1. Встановлено, беручи до уваги проведений комплексний аналіз принципу гуманізму в процесі ускладнення та розвитку суспільних відносин, в цілому та в процесі проведення біомедичних досліджень, представляється можливим сформулювати таке його визначення: гуманізм під час реалізації соматичних прав людини при проведенні біомедичних досліджень – це ставлення до людини, її життя та здоров'я як найвищої соціальної, самодостатньої та самоусвідомлюючої цінності під час проведення біомедичних досліджень.

При цьому, трансгуманізм по відношенню до соматичних прав людини характеризується, по-перше, переконанням в можливості творчого перетворення людського тіла та природи власними силами самих же людей, по-друге, переконанням в можливості і допустимості застосування новітніх технологій для вдосконалення людського тіла та природи, по-третє, в переконанні щодо необхідності застосування новітніх технологій з метою вирішення цілої низки проблем із здоров'ям людини.

2. Вказується, четверте покоління прав людини – це незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, яка заснована на автономії в межах єдиного правового поля, норм моралі і релігії. При цьому, четверте покоління прав людини слід ототожнювати з правами індивіда

впливати, використовуючи сучасні і майбутні можливості інформаційно-комунікаційних та біотехнологій, на власне тіло та його окремі органи, з урахуванням нормативних та етичних актуальних та потенційних обмежень.

3. Стверджується, не всі права, названі в конституціях, які ми так чи інакше можемо віднести до категорії «соматичні» дійсно, потребують безпосереднього закріплення на конституційному рівні. Досить часто конституція просто перевантажена нормами, що за своєю природою не потребують конституційного закріплення і зазвичай знаходять відображення, наприклад, у поточному законодавстві (Кримінальний кодекс, Цивільний кодекс, Сімейний кодекс і т.д.). Разом з тим, для можливості унормування вже існуючих соматичних прав або тих, що можуть виникнути в майбутньому, викликані швидким розвитком науки і техніки, варто застосовувати інститут «перетворення» конституції, що міг би бути реалізований через: 1) офіційне тлумачення норм конституцій спеціально уповноваженими органами державної влади (в першу чергу орган конституційної юрисдикції) та 2) прийняття законів та інших нормативних актів з питань, реалізації та захисту соматичних прав людини.

4. Визначено, соматичні права людини базуються на цілому ряді положень правового регулювання сучасних суспільних відносин: норми, що закріплюють основи конституційно-правового регулювання прав та свобод людини, а також механізм їх гарантування та захисту; норми галузі кримінального права; цивільно-правові (в т.ч. й сімейно-правові) норми, якими врегульовано особисті немайнові права. В той же час, в рамках новітньої правової парадигми, основа правового закріплення системи соматичних прав здійснюється в рамках медичного права, розвиток та становлення якого є однією із визначальних нових тенденцій формування вітчизняної правової системи (медичне право забезпечує можливість реалізації таких сучасних правових інститутів, пов'язаних із реалізацією системи соматичних прав, як законодавче забезпечення генної інженерії, трансплантації, репродуктивних технологій, та біоетичних засад в цілому).

5. Встановлено, соматичні права людини слід вважати особистісними (суб'єктивними) правами людини (не держави, не суспільства, не релігії), оскільки вони пов'язані з приватним, інтимним життям людини, вони мають природне походження, виникають у людини з народження і є невідчужуваними (з позиції концепції сучасної правової держави). В той же час, вважаємо за доцільне застосовувати саме термін «соматичні права», а не «особистісні», по-перше, через пояснення небезпеки можливого плюралізму в соціально-гуманітарному знанні й термінологічною схожістю визначення «особистісні» права з «особистими» правами людини та, по-друге, через те, що

обґрунтовуючи правову науковість терміну «особистісні» права, основне смислове навантаження полягає саме в слові «особистість»; це права, які мають індивідуальний, «суто особистісний характер».

6. Аргументовано, загалом переліки прав, які зараховують до соматичних, у різних учених дуже схожі, однак містять певні відмінності. Також видно, що відносини, які відбуваються в процесі реалізації цих прав, мають певну специфіку. В той же час, складність приведення до однієї класифікації всього існуючого обсягу соматичних прав людини викликано й тим, що багато їх ще не набули статусу загальноновизнаних, хоча міжнародне співробітництво в цій сфері суспільних відносин з кожним днем розширюється. Так, завдяки успіхам медицини, технологій, генної інженерії, можна відзначити як позитивний чинник зростання операцій, пов'язаних з трансплантацією органів та тканин людини, репродуктивних прав (штучне запліднення, сурогатне материнство і ін.), модифікація зовнішнього вигляду людини, його тіла (пластична хірургія) та ін.

7. З огляду положень які містяться в деклараціях, кодексах, заявах та резолюціях, що прямо стосуються та регулюють діяльність медичних працівників при здійсненні ними своїх повноважень (медичної практики), зроблено висновок, що в жодному з цих документів не є наявним положення щодо застосування евтаназії як першочергового обов'язку лікаря. Навпаки, принципи за якими медичні працівники здійснюють свою діяльність це, зокрема «не нашкодити», «зменшити страждання», «допомогти». Проте, з аналізу тієї медичної практики, яку ми розглядали в даній статті є очевидним, що застосування евтаназії базувалось не на принципах допомоги. Крім того дуже часто не дотримувались всі необхідні процедури для застосування евтаназії, а рішення лікарів були передчасними та необґрунтованими. Саме тому, ця практика призвела до того, що на сьогоднішній день кількість бажаючих на проведення евтаназії збільшується, а медичні показники для її застосування нівелюються. Прохання на проведення евтаназії на разі надходить не тільки від осіб які є невиліковно-хворими та нестерпно страждають, а й від душевнохворих чи осіб, які перебувають в стані депресії. З огляду на це, на нашу думку, тим країнам, які бажають впровадити евтаназію на законодавчому рівні, в першу чергу необхідно звернути увагу саме на ті негативні чинники, які виникли при її тривалому застосуванні, зокрема досвід Нідерландів.

8. Обґрунтовано, рівень сучасного розвитку інституту трансплантології залежить в першу чергу від толерантності самого суспільства щодо концепції смерті мозку. Власне унормування концепції смерті в тій чи іншій державі й зумовлює рівень реалізації права людини на трансплантацію органів і тканин.

Щодо реформування чинного законодавства у галузі трансплантології, як одного з ключових проблем біоетики, в першу чергу слід враховувати моральні засади (при цьому, на сьогодні мораль в своєму розвитку навіть трохи випереджає розвиток міжнародного права, на міжнародному рівні й виокремилися прогресивні засади правового регулювання процесів трансплантації). Отже, під час розробки як норм міжнародного так і національного права щодо трансплантології слід брати за основу існуючі моральні принципи.

9. Аргументовано, одним з репродуктивних прав людини слід вважати право на стерилізацію, що, на наш погляд, складається принаймні з 3 основних видів стерилізації: добровільна стерилізація; стерилізації у якості передумови для визнання гендеру; хімічна кастрація як кримінальне покарання. При цьому вважаємо:

- питання про проведення хірургічної стерилізації повинно розглядатись не під час переймів, а до чи після пологів, оскільки жінка в стані пологів не може адекватно сприймати інформацію та приймати такі важливі рішення. Якщо це рішення приймається після пологів то лікар повинен впевнитись, що пацієнтка психологічно здорова;

- хоча, сьогодні як мінімум 14 держав у Європі вимагають стерилізації у якості передумови для визнання гендеру, подібна процедура є порушенням статті 3 Конвенції з прав людини ООН, яка захищає принципи гідності, особистої автономії та недискримінації. А тому, на наш погляд, має бути законодавчо заборонена по відношенню до трансгендерних людей;

- процедура примусової кастрації здорових людей не передбачена законодавством жодної країни світу (за виключенням Польщі та штату Флорида в США). Адже в такому форматі хімічна кастрація стає покаранням, а не лікуванням, що суперечить всім нормам і практикам міжнародного права. З урахуванням наведеного цілком підтримуємо рішення Президента України в контексті накладення вето на прийнятий ВРУ законопроект № 6449 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості», яким було передбачено застосування примусової хімічної кастрації як виду кримінального покарання.

10. Визначено, в даний час релігія не дозволяє медицині бути повністю вільною від моральних і релігійних переконань та зобов'язань. Вважаємо, сьогодні авторитет Церкви може зіграти позитивну роль у врегулюванні механізму реалізації соматичних прав. Релігія спирається на загальновизнані

принципи, вищі цінності людства, обійшовши які, біомедичні дослідження не зможуть бути етичними, моральними та гуманними по відношенню до людини.

Сучасне розуміння місця релігії у процесі правотворчості у галузі біомедицини та вплив, зокрема, християнства на формування медичного права, уособлюється через морально-етичну та ціннісну складові релігійного вчення. Регулятори суспільних відносин, що закладалися в релігійних догмах, були прийнятними для більшості соціуму, відтак потрібна їх уніфікація та перетворення в подальшому на регулятори проведення біомедичних досліджень за участю людини. Увагу на собі акцентує й той факт, що християнство, залишаючись з одного боку консервативним вченням, з іншого, змогло інтерпретувати релігійні догми в такий спосіб, щоб вони відповідали сучасним вимогам механізму реалізації соматичних прав.

11. Запропоновано під християнською (релігійною) біоетикою розуміти галузь міждисциплінарних досліджень, спрямована на осмислення, обговорення і вирішення морально-етичних проблем, породжених новітніми досягненнями біомедичної науки і практики охорони здоров'я з точки зору системи поглядів, зумовлених вірою в Бога, що включає в себе звід моральних норм і типів поведінки суб'єктів біомедичних досліджень. В сучасному суспільстві християнська (релігійна) біоетика виступає і формується як специфічний соціальний інститут, покликаний регулювати конфлікти і напруження, що виникають у взаємовідносинах між сферою виробництва та застосування нових біомедичних знань і технологій, з одного боку, й індивідом та суспільством – з іншого.

12. Визнаючи цінність життя кожної людини, її свободу та гідність як унікальні властивості особистості, створеної за образом і подобою Божою, обґрунтовано, православні священнослужителі не припускають можливість реалізації будь-яких спроб легалізації евтаназії як дії «щодо навмисного умертвіння безнадійно хворих людей». Вони розглядають евтаназію як «особливу форму вбивства (за рішенням лікарів або згоди родичів), або самогубства (на прохання пацієнта), або поєднання того й іншого». На сьогоднішній день Православна Церква виступає заперечує можливість застосування евтаназії, оскільки це може призвести: 1) до криміналізації в медичній сфері і, відповідно – нівелювання довіри суспільства до охорони здоров'я в цілому; 2) до наруги над даним Богом людським життям; 3) до зменшення довіри до лікаря і до процедури виконання ним своїх професійних обов'язків; 4) до занепаду розвитку медичної науки в контексті розроблення новітніх засобів для лікування невиліковних захворювань, сучасних методів реанімації, дієвих знеболюючих препаратів тощо; 5) до виникнення в суспільній свідомості певного роду моральної деградації цинізму і нігілізму в

цілому, що є неминучим у разі відмови від дотримання Божої заповіді «не убий».

13. Встановлено, на сьогодні, загальне бачення православної церкви до проблем трансплантації зводиться до наступного: 1) Церква визнає вилучення органів від живого донора «тільки на добровільній самопожертві заради порятунку життя іншої людини». Інформована згода на експлантацію органів від живого донора і «посмертне донорство» стають проявом любові і співчуття; 2) Церква застерігає від можливих зловживань, помилок при проведенні трансплантації, неприпустимим є: скорочення життя однієї людини з метою продовження життя іншої; експлантація, що прямо загрожує життю донора; розгляд органів людини як об'єкта купівлі-продажу; 3) Церква вважає неприпустимим презумпцію згоди, так як вона «порушує свободи людини»; 4) Церква засуджує методи фетальної терапії та недобросовісну пропаганду донорства.

14. Визначено, православна церква розглядає навмисне переривання вагітності (аборт) як тяжкий гріх, керуючись положенням Євангелія - «Не убий». Канонічні правила прирівнюють аборт до вбивства. Аргументами цього є переконаність у тому, що зародження людської істоти є даром Божим, тому з моменту зачаття всяке посягання на життя майбутньої людської особистості є злочином. В той же час, на практиці, окремі священнослужителі висловлюються, що деякі пом'якшення щодо цього правила можуть бути прийнятними якщо існує загроза життю жінки чи наявна серйозна патологія плоду.

15. Аргументовано, релігійні проблеми, що виникають при застосуванні методу ЕКЗ, пов'язані з декількома його складовими: отримання статевих клітин, відсутність зв'язку зачаття з природним уявленням про подружню близькість, отримання надмірної кількості ембріонів і маніпуляції з ними (елімінація, редукція, заморожування ембріонів, преімплантаційна діагностика), використання статевих клітин третіх осіб. При цьому, екстракорпоральне запліднення може бути морально виправданим релігією і припустимим методом терапії безпліддя для православного християнина, якщо при цьому не відбувається вбивство ембріонів і не порушується зв'язок подружжя «в єдиній плоті» навіть на рівні статевих клітин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Козодаєв С.П., Белов Д.М., Бисага Ю.М., Громовчук М.В. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень: *монографія*. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Ін-т держави і

- права країн Європи. Ужгород, 2018. 177 с.
2. Hromovchuk M. Eutanasia:teoretical and legal principles. Jurisprudence issues in the development of legal literacy and legal awareness of citizens: *Collective monograph*. Lviv-Tourin: Liga-Pres 2019. pp.87-99.
 3. Hromovchuk M. Human rights for life: experience of Ukraine. Priority tasks and strategies for the development of jurisprudence: *collective monograph*. Lviv-Tourin: Liga-Pres 2019. pp.18-25.
 4. Громовчук М.В. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку у сфері охорони здоров'я: *монографія* за заг ред. Булеци С.Б., Менджул М.В. Ужгород: Видавництво «Говерла» 2020. 444 с.
 5. Громовчук М.В. Реалізація та захист соматичних прав людини: релігійний та правовий аспект: *монографія*. Ужгород: РІК-У. 2020. 234 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

6. Громовчук М.В. Коопераційна модель державно-церковних відносин (на прикладі Словацької Республіки). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2/1. S. 39-46.
7. Громовчук М.В. Вплив церкви на інститут шлюбно-сімейних відносин: історичні аспекти. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6. S. 39-46.
8. Громовчук М.В. Модель державно-церковних відносин в Першій Чехословацькій Республіці. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 1. С.48-58.
9. Громовчук М.В. Конституційно-правове закріплення евтаназії в зарубіжних країнах. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 2. С. 32-38.
10. Hromovchuk M. Human Rights for Life: selected aspects. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2. S. 39-46.
11. Громовчук М.В., Белов Д.М. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні засади. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 42. 2017 р. С. 27-31.
12. Громовчук М.В., Право людини на життя: питання доктринального тлумачення. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2017. Випуск 44. Том1. С. 40-42
13. Громовчук М.В. Конституційна система захисту прав і свобод людини та громадянина: питання теорії. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. С.18-26
14. Громовчук М.В., Право людини на життя: теоретичні та практичні засади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 37–41.

15. Hromovchuk M., Human rights for life. The experience of Ukraine. *Journal of legal studies*. Volume 22. Issue 36/2018. S. 41-48.
16. Громовчук М.В., Белов Д.М. Норма конституційного права та правовий статус людини і громадянина в конституційному праві України: деякі питання співвідношення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5.
17. Громовчук М.В., Репродуктивні права людини: проблемні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С.38-41.
18. Hromovchuk M., Brych V., Sabadosh M., Euthanasia: some aspects of bioethics. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4. S. 33-38.
19. Hromovchuk M., Bielov D. Euthanasia as legal category. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5, No. 3, 2019 PP.59-66
20. Hromovchuk M., Euthanasia and bioethics: correlation issues. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 5. S. 76-80.
21. Громовчук М.В. Biomedical research: issues of restriction of somatic human rights. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Part 1. S. 33-38.
22. Hromovchuk M., Euthanasia and bioethics: theoretical aspect. *Journal of social sciences, nursing, public health and education*. № 3. 2020.
23. Громовчук М.В. Соматичні (особистісні) права: співвідношення категорій. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 62. 2020.
24. Громовчук М.В. Белов Д.М., Конституційно-правовий статус особи: базові підходи. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. № 1. С. 77-83.
25. Hromovchuk M. Euthanasia: religious and legal principles. *European Humanitarian Studies*. 2020. # 1.
26. Hromovchuk M. Somatic rights: a modern categorical approach. *European Humanitarian Studies*. 2020. # 2.
27. Громовчук М.В. Закріплення соматичних прав в міжнародних нормативно-правових актах. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 63. 2021. С. 46-51.
28. Hromovchuk M. Somatic rights: international aspects. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 1. S.143-147.

Тези виступів на конференціях:

1. Громовчук М.В. Церква» та «релігійні організації» в нормативно-правових актах України. Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 22-23 квітня 2016 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 151-154.
2. Hromovchuk M. Legislative confirmation of the freedom of conscience and

- religion in the first Czechoslovak republic. Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie «Umenie a pravo» Bratislava 2 juna 2016. S.109-114
3. Громовчук М.В. Реформи релігійної освіти та виховання: актуальні питання. Innovative educational technologies: European union experience and its implementation to the training of lawyers (Slovensko, Bratislava 10-13 august 2016). S. 40-45.
 4. Громовчук М.В. Нормативно-правове визначення поняття «церква»: концептуальні положення. Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie «Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy» Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo, 28 – 29 októbra 2016. S. 30-33.
 5. Громовчук М.В. Категорія «церква» та «релігійні організації»: нормативно-правові засади. Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 17-18 лютого 2017 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2017. С.41-44.
 6. Громовчук М.В. Система освіти та релігійні фактори: окремі питання. Legal education in modern university: project-based approach to the work organization according to the guidelines of the European qualification framework (experience of the Paneuropean university) Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo, 22 – 24 march 2017. S. 42-46
 7. Громовчук М.В. Державно-церковні відносини в Першій Чехословацькій республіці: окремі аспекти еволюції. Закарпатські правові читання Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (20-22 квітня 2017 року, м. Ужгород). С.445-452.
 8. Громовчук М.В. Евтаназія в зарубіжних країнах: окремі питання конституційно-правового закріплення. Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин: питання взаємодії Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 квітня 2017 року, м. Ужгород). С.15-21.
 9. Громовчук М.В. Система захисту прав та свобод людини і громадянина: конституційно-правова специфіка. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. Матеріали міжнародної наукової конференції (26-27 жовтня 2017 р. м. Чернівці). С.81-85.
 10. Громовчук М.В. Релігійна освіта в системі освіти держави: окремі аспекти. Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції» (Луцьк-Світязь, 17-19 листопада 2017 року).

11. Громовчук М.В. Соматичні права людини серед інших прав та свобод людини та громадянина: окремі аспекти. Закарпатські правові читання Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (19-21 квітня 2018 року, м. Ужгород). С. 80-85.
12. Громовчук М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні та Словаччині. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку. Матеріали міжнародної конференції (м. Одеса, 9 березня 2018 р.)* С. 37-41.
13. Громовчук М.В. Державо-церковні відносини: понятійно-категоріальний апарат. Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 15–16 лютого 2019 р. Ужгород: Ужгородський національний університет.* 2019. с. 37-40.
14. Громовчук М.В. Евтаназія в Нідерландах: право на гідну смерть чи вбивство з милосердя? *Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.* (12 квітня 2019 р.) м. Ужгород. С. 59-63.
15. Громовчук М.В. Встановлення правоздатності в момент народження особи за римським правом. *International scientific and practical conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world» : Conference proceedings, December 27–28, 2019.* Arad: Izdevnieciba «Baltija Publishing». Pp.16-19.
16. Громовчук М.В. До визначення понять «біоетика», «біоправо», «біоюриспруденція». *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* (м. Ужгород, 3-4 травня 2019 р.) С. 41-43.
17. Громовчук М.В. Репродуктивні права людини. Матеріали IV міжнародної конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні». (м. Чернівці 16 жовтня 2020 р.). С. 25-28.
18. Громовчук М.В. Евтаназія в Україні: питання теорії. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії.* (м. Ужгород 8-9 травня 2020 р.) С.18-23.
19. Громовчук М.В. Правова природа прав людини четвертого покоління: теоретичні засади. *Забезпечення прав людини четвертого покоління в системі охорони здоров'я. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції.* (м. Ужгород, 30 квітня 2020 р.) С.46-51.

Навчальні та навчально-методичні праці, які додатково відображають результати дисертаційного дослідження:

1. Бисага Ю.М., Громовчук М.В., Петрецька Н.І. Права людини в національному та європейському контекстах: *підручник*. ДВНЗ «УжНУ» Ужгород: 2018. 481 с.
2. Конституційне право України: *підручник*. Авторський колектив. 9-е (ювілейне) видання перероблене та доповнене. Ужгород. 2018. 462 с.

АНОТАЦІЯ

Громовчук М.В. Реалізація та захист соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень: релігійний та правовий аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право. – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2021.

В дисертаційній роботі визначається, соматичні права людини базуються на цілому ряді положень правового регулювання сучасних суспільних відносин: норми, що закріплюють основи конституційно-правового регулювання прав та свобод людини, а також механізм їх гарантування та захисту; норми галузі кримінального права; цивільно-правові (в т.ч. й сімейно-правові) норми, якими врегульовано особисті немайнові права.

Обґрунтовано, в даний час релігія не дозволяє медицині бути повністю вільною від моральних і релігійних переконань та зобов'язань. Сьогодні авторитет Церкви може зіграти позитивну роль у врегулюванні механізму реалізації соматичних прав. Релігія спирається на загальновизнані принципи, вищі цінності людства, обійшовши які, біомедичні дослідження не зможуть бути етичними, моральними та гуманними по відношенню до людини. При цьому, сучасне розуміння місця релігії у процесі правотворчості у галузі біомедицини та вплив, зокрема, християнства на формування медичного права, уособлюється через морально-етичну та ціннісну складові релігійного вчення. Регулятори суспільних відносин, що закладалися в релігійних догмах, були прийнятними для більшості соціуму, відтак потрібна їх уніфікація та перетворення в подальшому на регулятори проведення біомедичних досліджень за участю людини. Увагу на собі акцентує й той факт, що християнство, залишаючись з одного боку консервативним вченням, з іншого, змогло інтерпретувати релігійні догми в такий спосіб, щоб вони відповідали сучасним вимогам механізму реалізації соматичних прав.

Ключові слова: права та свободи людини, права людини четвертого покоління, соматичні права людини, евтаназія, трансплантологія, релігія, Церква.

АННОТАЦИЯ

Громовчук М.В. Реализация и защита соматических прав человека в процессе биомедицинских исследований: религиозный и правовой аспект. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.02. - конституционное право; муниципальное право. - Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет». - Ужгород, 2021.

В диссертационной работе определяется, соматические права человека базируются на целом ряде положений правового регулирования современных общественных отношений: нормы, закрепляющие основы конституционно-правового регулирования прав и свобод человека, а также механизм их обеспечения и защиты; нормы области уголовного права; гражданско-правовые (в т.ч. и семейно-правовые) нормы, которыми урегулирован личные неимущественные права.

Обоснованно, в настоящее время религия не позволяет медицине быть полностью свободной от моральных и религиозных убеждений и обязательств. Сегодня авторитет Церкви может сыграть положительную роль в урегулировании механизма реализации соматических прав. Религия опирается на общепризнанные принципы, высшие ценности человечества, обходя которые, биомедицинские исследования не смогут этически, моральными и гуманными по отношению к человеку. При этом, современное понимание места религии в процессе правотворчества в области биомедицины и влияние, в частности, христианства на формирование медицинского права, олицетворяется через морально-этическую и ценностную составляющие религиозного учения. Регуляторы общественных отношений, закладывались в религиозных догмах, были приемлемыми для большинства социума, поэтому требуется их унификация и преобразования в дальнейшем на регуляторы проведения биомедицинских исследований с участием человека. Внимание на себе акцентирует и тот факт, что христианство, оставаясь с одной стороны консервативным учением, с другой, смог интерпретировать религиозные догмы таким образом, чтобы они соответствовали современным требованиям механизма реализации соматических прав.

Ключевые слова: права и свободы человека, права человека четвертого поколения, соматические права человека, эвтаназия, трансплантология, религия, Церковь.

ANNOTATION

Gromovchuk M.V. Realization and protection of somatic human rights in the process of biomedical research: religious and legal aspect. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of legal sciences on a specialty 12.00.02. - constitutional right; municipal law. - State Higher Educational Institution "Uzhhorod National University". - Uzhhorod, 2021.

In the dissertation work it is established that the special nature of the methodological basis of studying somatic human rights in the process of biomedical research consists in integration of new scientific provisions on ways and means of studying and analyzing constitutional and legal reality, regularities of its modification and necessary reflection. legal paradigm. It is argued that humanism, as a legal category, is a worldview that considers man as a higher, self-sufficient and self-aware value

It is determined that somatic human rights are based on a number of provisions of legal regulation of modern social relations: norms that establish the foundations of constitutional and legal regulation of human rights and freedoms, as well as the mechanism of their guarantee and protection; norms of the field of criminal law; civil law (including family law) rules governing personal non-property rights.

Reasonably, at present religion does not allow medicine to be completely free from moral and religious beliefs and obligations. We believe that today the authority of the Church can play a positive role in regulating the mechanism of realization of somatic rights. Religion is based on generally accepted principles, the highest values of mankind, bypassing which, biomedical research can not be ethical, moral and humane in relation to man. At the same time, the modern understanding of the place of religion in the law-making process in the field of biomedicine and the influence, in particular, of Christianity on the formation of medical law, is embodied through the moral and ethical and value components of religious teaching. Regulators of social relations, laid down in religious dogmas, were acceptable to the majority of society, so they need to be unified and further transformed into regulators of biomedical research with human participation. The fact that Christianity, while remaining a conservative doctrine on the one hand, and on the other hand, was able to interpret religious dogmas in such a way that they meet the modern requirements of the mechanism of realization of somatic rights, also draws attention.

Today, the general view of the Orthodox Church on the problems of transplantation is as follows: 1) The Church recognizes the removal of organs from a living donor "only on voluntary self-sacrifice to save the life of another person." Informed consent to organ explantation from a living donor and "posthumous donation" become a manifestation of love and compassion; 2) The Church warns against possible abuses, mistakes in transplantation, it is unacceptable: to shorten the life of one person in order to prolong the life of another; explantation, which directly threatens the life of the donor; consideration of human organs as an object of purchase and sale; 3) The Church considers inadmissible the presumption of consent,

as it "violates human freedoms"; 4) The Church condemns the methods of fetal therapy and unscrupulous propaganda of donation.

The Orthodox Church views intentional abortion as a grave sin, guided by the Gospel's provision, "Thou shalt not kill." Canonical rules equate abortion with murder. The arguments for this are the belief that the birth of a human being is a gift of God, so from the moment of conception, any encroachment on the life of the future human person is a crime. At the same time, in practice, some clergy say that some mitigations of this rule may be acceptable if there is a threat to the woman's life or there is a serious pathology of the fetus.

Key words: human rights and freedoms, human rights of the fourth generation, somatic human rights, euthanasia, transplantology, religion, Church.

Підписано до друку 09.04.2021. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 1,8. Тираж 100 прим. Зам. № 2/04-9.
Видавництво УжНУ «Говерла».
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Телефон +38 (095) 212 7679